

žemě,
žmoniu
planeta

Antoine de
Saint-Exupéry

žemé, žmoniu, pľaneta

Antoine de
Saint-Exupéry

žemė,
žmoniu
planeta

Iš prancūzų kalbos vertė
Valys Drazdauskas

VILNIUS, 2023

Versta iš:
Antoine de Saint-Exupéry
Terre des Hommes
Galimard, 1957

Bibliografinė informacija
pateikiama Lietuvos integralios bibliotekų
informacinės sistemos (LIBIS) portale *ibiblioteka.lt*

© Vertimas į lietuvių kalbą, Valys Drazdauskas, 1962

© Viršelis, Algimanta Sirvydaitė, 2023

© Leidykla VAGA, 2023

ISBN 978-5-415-02695-1

Anri Gijomė, drauge mano,
aš tau dedikuoju šią knygą

Turinys

I. Oro linija	15
II. Draugai	37
III. Lėktuvas	59
IV. Lėktuvas ir planeta	65
V. Oazė	81
VI. Dykumoje	91
VII. Dykumos širdyje	129
VIII. Žmonės	179

Žemė geriau negu visos knygos moko mus. Todėl, kad ji mums priešinasi. Žmogus atsiskleidžia, kai galynėjasi su kliūtimis. O joms įveikti reikia padargų. Reikia obliaus, plūgo. Žemdirbys, triūsdamas savo dirvoje, pamažu plėšia iš gamtos paslaptis, ir jo surasta tiesa yra visuotinė. Taip ir lėktuvas, šis oro kelių padargas, įtraukia žmogų į visas seniausias problemas.

Aš niekad neužmiršiu savo pirmojo naktinio skridimo viršum Argentinos: naktis buvo tamsi, ir vien tik reti žiburėliai it žvaigždės kur ne kur žėravo platybėse.

Tamsos okeane kiekvienas tų žiburėlių bylojo apie žmogaus sąmonės nuostabumą. Vienur žmonės skaito, galvoja, atveria širdis. Kitur gal stengiasi išmatuoti erdves, laužo galvas apie Andromedos ūką. O dar kitur mylisi. Žiba žiburėliai toli vienas nuo kito laukuose, ir kiekvienam reikia peno. Net kukliausiam – poeto, mokytojo, dailidės. Bet tarp šių gyvų šviesulių – kokia daugybė uždarytų langų, užgesusių žvaigždžių, kokia daugybė miegančių žmonių...

Tad paduokime vieni kitiems rankas! Pamėginkime rasti bendrą kalbą bent su tais žiburėliais, kurie toli vienas nuo kito šviečia laukuose.

I. Oro linija

Tai dėjosi 1926 metais. Aš, jaunas lakūnas, stojau dirbti Latekoero bendrovėje, kuri jau tada, kai dar nebuvo nei Aeropostalio, nei Er Franso, palaikė ryšį tarp Tulūzos ir Dakaro. Čia aš išmokau savo amato. Savo ruožtu aš, kaip ir mano draugai, turėjau atbūti bandomąjį laiką, nes tik po to naujokams suteikiama garbė vairuoti pašto lėktuvus. Skraidymo pratybos, skridimai tarp Tulūzos ir Perpinjano, nuobodžios meteorologijos pamokos šaltame angare. Gyvenome, prisibijodami Ispanijos kalnų, kurių dar nepažinojome, ir didžiai gerbdami „senius“.

O tie „seniai“, su kuriais susitikdavome restorane, būdavo nešnekūs, gal per daug santūrūs ir tik labai iš aukšto mums ką ne ką patardavo. Ir kai darganotą dieną jų kuris grįždavo pavėlavęs iš Alikantės ar Kasablankos su sulyta odine striuke ir mes nedrąsiai klausdavome, kaip sekėsi kelionė, tai jis nedaug ką tepapasakodavo, bet iš jo atsakymų mūsų vaizduotėje kurdavosi pasakiškas pasaulis, pilnas žabangų, pinklių, kur staiga išnyra uolos ir pakyla vėtros, verčiančios iš šaknų kedrus. Juodi slibinai sergsti įėjimus į lygumas, žaibų puokštės vainikuoja kalnų ketetas. „Seniai“ mokamai ugdėsi mūsų pagarbą. Kai kada čia vienas, čia kitas jų negrįždavo; ir pagarba jiems mūsų širdyse išliko amžinai.

Prisimenu, kaip kartą grįžo Biuri, kuris netrukus po to užsimušė Korbjeruose. Šis senas lakūnas priėjęs atsisėdo mūsų tarpe ir valgė paniures, nieko nekalbėdamas, vis dar neatitiesdamas pavargusių pečių. Tai buvo bjaurios dienos vakaras; tokią dieną dangus išilgai visos linijos būna sugižęs, lakūnui atrodo, kad visi kalnai vartaliojasi dumble, daužosi it burlaivio denyje nutrūkusios nuo grandinių patrankos. Aš, žiūrėdamas į Biuri, nurijau seilę ir pagaliau įsidrašinau paklausti, ar sunku buvo skristi. Biuri negirdomis nuleido mano klausimą; jis sėdėjo, suraukęs kaktą, palinkęs prie lėkštės. Lakūnas, darganotą dieną skrisdamas atviru lėktuvu, kad geriau būtų matyti, laiko galvą virš priekinio stiklo, ir paskui ausyse dar ilgai švilpia vėjas. Pagaliau Biuri pakėlė galvą, jau mane nugirdęs, kažką prisiminė ir staiga pratrūko smagiai juoktis. Aš nustebau, nes Biuri juokdavosi retai, ir tada net jo nuovargis man atrodydavo šaunus. Tik tiek ir sužinojome apie jo pergalę; jis vėl palenkė galvą ir toliau valgė tylėdamas. Bet prirūkytoje salėje, tarp valdininkėlių, besistiprinančių po savo menkų dienos darbų, šis draugas su pavargusiais pečiais man darė labai taurų įspūdį; šiurkšti buvo jo išorė, bet man jis atrodė it angelas, nugalėjęs slibiną.

Pagaliau vieną vakarą ir mane pašaukė pas direktorių. Šis man pasakė striukai drūtai:

– Rytoj skrendate jūs.

Aš stovėjau ir laukiau, kada jis man leis išeiti. Bet patylėjęs jis man dar pridūrė:

– Taisykles žinote gerai?

Motorai tais laikais dar nebuvo tokie patikimi kaip dabar. Dažnai jie liaudavosi dirbti staiga, be jokio įspėjimo, ir su tokiu trenksmu, lyg dužtų indų krūva. O tada gaudavai tiesti rankas į uolotą Ispanijos žemės pluta, kuri anaip tol nebuvo iš vaišingųjų. „Kai čia sugenda motoras, tai ir lėktuvui, deja, nebetoli galas“, – taip mes sakydavome. Beje, lėktuvą galima pakeisti kitu. Svarbiausia – akiai skrendant, neatsitrenkti į uolas. Todėl mums griežčiausiu būdu, sunkiomis bausmėmis būdavo prigrasoma neskristi per kalnuotas vietas viršum debesų jūros. Jei ištinka būtinas reikalas leisti, lakūnas, nerdamas į baltų debesų pūką, nieko nemato ir gali atsitrenkti į kalnus.

Štai kodėl aną vakarą tas lėtas balsas dar kartą įsakmiai priminė skridimo taisykles:

– Tiesa, labai gražu skristi per Ispaniją pagal kompasą, viršum debesų jūros, tai labai žavu, tačiau...

Ir dar lėčiau:

– ...tačiau atsiminkite, kad po debesų jūra jūsų laukia amžinybė.

Ir štai staiga šis ramus, šis toks savas, toks paprastas pasaulis, kurį išvysti, išniręs iš debesų, įgijo man iki tol nežinotą vertę. Kaip tik jo patrauklumas ir spendė žabangas. Aš įsivaizdavau tas baltas, plačias išsiskleidusias žabangas ten, po savo kojomis. Apačioje nėra, kaip galėtum manyti, nei žmonių maišaties, nei triukšmo, nei judrių miestų, o tik absoliuti tyla ir visiška ramybė. Šis baltas lipnus pūkas tapo man riba tarp realybės ir nerealybės, tarp to, kas žinoma ir kas nežinoma. Ir aš ėmiau suvokti, kad tik

kultūra, civilizacija, žmogaus darbas įprasmina visa tai, ką mes matome. Kalniečiai taip pat pažįsta debesų jūras. Tačiau jiems neateina į galvą, kad jos dengia nežinomybę.

Išėjęs iš kabineto, buvau išdidus kaip vaikas. Auštant ir aš jau būsiu atsakingas už keleivius, būsiu atsakingas už Afrikos paštą. Bet vis dėlto man buvo nejauku. Jaučiausi menkai pasiruošęs. Ispanijoje mažai aerodromų; aš bijojau, kad avarijos atveju nežinosiu, kur pasidėti. Veltui stengiausi, palinkęs prie nebylių žemėlapių, pasisemti reikalingų žinių; užtat savo žygio išvakarėse, kai širdis buvo sklidina ir baimės, ir puikybės, nuėjau pas savo draugą Gijomė. Jis jau anksčiau už mane buvo išmėginęs šituos kelius. Gijomė jau pažino visas tų kelių gudrybes, turėjo raktus į Ispaniją. Gijomė turėjo mane įvesdinti į paslaptis.

Man įėjus, jis nusišypsojo:

– Jau žinau naujieną. Tu patenkintas?

Jis priėjo prie spintelės, išėmė butelį portveino, taures ir, vis šypsodamasis, grįžo prie manęs:

– Reikia aplaistyti. Pamatysi, viskas bus gerai.

Iš jo sklido viltis, kaip iš lempos šviesa; toks buvo tasai mano draugas, vėliau laimėjęs visus rekordus, skraidydamas per Andų Kordiljerus ir Pietų Atlantą. Tą vakarą, sėdėdamas po lempa, vienmarškinis, kryžmai sudėjęs rankas ant krūtinės ir padrašinamai šypsodamasis, jis man labai ramiai pasakė: „Audros, rūkas, sniegas – žinoma, kartais tau kliudys. Galvok tada apie tuos, kurie jau pirma tavęs yra to prisiragavę, ir sakyk sau paprastai: ką kiti išgalėjo, išgalėsiu ir aš“. Tačiau aš išskleidžiau savo žemėlapius

ir paprašiau, kad jis drauge su manim peržvelgtų mano maršrutą. Palinkęs po lempa, atsirėmęs „senio“ peties, aš atradau mokinuko dienų ramybę.

O kokia nuostabi buvo ši geografijos pamoka! Gijomė ne taip sau pasakojo man apie Ispaniją; jis pasistengė ją padaryti mano draugu. Jis nieko nekalbėjo nei apie hidrografiją, nei apie gyventojus, nei apie gyvulininkystę. Jis nekalbėjo man apie Guadiką, bet tik apie tris apelsinmedžius, augančius vienoje galulaukėje, netoli Guadikso: „Saugokis jų. Pasižymėk juos savo žemėlapyje...“ Ir tie trys apelsinmedžiai dabar man buvo svarbesni negu Siera Nevada. Jis man nekalbėjo apie Lorką, bet tik apie paprastą fermą arti Lorkos. Apie fermą ir jos gyvenimą. Apie fermerį. Ir apie jo žmoną. Ir ši pora kažkur toliuose už pusantro tūkstančio kilometrų nuo mūsų pasidarė man nepaprastai reikšminga. Juodu buvo įsikūrę kalno atšlaitėje lyg švyturio sargai, visuomet padedą žmonėms savo žiburių žvaigždėmis.

Šitaip mes traukėme iš užmaršties, iš didelių tolumų smulkmenas, nė vieno pasaulio geografo nesužymėtas. Juk tik Ebras, malšinąs didelių miestų troškulį, domina geografus. Ir jiems visai nerūpi upokšnis, pasislėpęs žolėje į vakarus nuo Motrilio, tėviškai maitinąs keliolika lankos gėlių. „Saugokis šio upokšnio, jis gadina lauką... Ir jį pasižymėk žemėlapyje.“ Ak, aš jau atsiminsiu tą Motrilio gyvačiukę! Tai niekingas upokšnis, savo čiurlenimu jis pajėgia žavėti vos keletą varlių, bet jis snūdurioja tik vieną akį teprimerkęs. Rangydamasis per žolynus, jis tykojo ma-

nęs toje jaukioje lygumoje už dviejų tūkstančių kilometrų. Sulig pirmą progą jis būtų mane pavertęs liepsnos puokšte...

Patikėjau, kad ir man reikės susiremti su trimis dešimtimis smarkių avinų, besiganančių kalno atšlaitėje: „Tu manai, kad pievoje nieko nėra, bet tiktai šmurr! – trisdešimt avinų puola tau po lėktuvo ratais...“ Ir aš atsakiau nuostabos šypsniu į tokią klastingą grėsmę.

Ir pamažu mano žemėlapis Ispanija šiame šviesiame kambaryje virto pasakų šalimi. Žymėjau kryželiais aerodromus ir žabangas. Pasižymėjau tą fermerį, tuos trisdešimt avinų, tą upokšnį. Tiksliai pasiženklinau ir tą ganyklą, kuria visiškai nesidomėjo geografai.

A tsisveikinęs su Gijomé, panorau pramiklinti kojas. Buvo šaltas žiemos vakaras. Aš, jaunas ir veržlus, pasistačiau apsiausto apykaklę ir vaikštinėjau tarp nieko nenučiuokiančių praeivių. Žingsniuodamas pro nepažįstamus žmones, širdyje didžiavausi savo paslaptimi. Jie nežino nieko apie mane, tie barbarai, bet juk man, ne kitam kam, diena auštant, patikės savo rūpesčius, savo polėkius kartu su pašto krovniais. Į mano rankas jie sudės savo viltis. Taip, susigūžęs apsiauste, aš žengiau jausdamasis esąs jų geradaris, bet jie nė vienas nenumanė, kad dėl jų aš sielojuosi.

Jie negirdėjo, nematė nė tų ženklų, kurių man teikė naktis. Kiekviena mano kūno ląstelė stebėjo, ar nekils ta sniego pūga, kuri galėtų bematant sujaukti mano pirmąją kelionę. Žvaigždės geso viena po kitos, bet ar galėjo tai pa-

stebėti praeiviai? Tik man vienam buvo žinoma paslaptis. Prieš mūšį rinkausi žinias apie priešo pozicijas...

Šiuos svarbius ženklus aš stebėjau palei parduotuvių vitrinas, kur buvo išdėliotos Kalėdų dovanos. Čia šią naktį, rodės, buvo išstatytos visos žemės gėrybės, ir aš didžiausiai jų išsižadąs. Aš buvau karys, kurio tyko pavojus: kam tad man tas žaižaruojantis krištolas, kam man lempų gaubtai ir tos knygos. Aš jau plaukiau per rūką, aš, civilinis lakūnas, jau skonėjau pirmojo naktinio skridimo aitrumu.

Paryčiu, trečią valandą, mane pabudino. Tuoj plačiau atvėriau langines, pamačiau, kad lyja, ir ėmiau neskubėdamas rengtis.

Po pusvalandžio sėdėjau ant savo lagaminiuko ir nuo lietaus blizgančiame šaligatvyje laukiau autobuso. Jau tiek daug mano draugų savo išvėstuvių dieną laukė taip pat, kaip aš dabar, su truputį maudžiama širdimi. Pagaliau iš už gatvės kampo atriedėjo senas gremėzdas, tarškėdamas skardomis, ir taip pat, kaip kitados mano draugai, aš įgijau teisę įsisprausti tarp snaudžiančio muitininko ir kelių valdininkų. Šis autobusas dvokė pelėsiiais, įstaigos dulkėmis, sena raštine, kur nuvysta žmogaus gyvenimas. Kas puskilometris jis stoviniavo paimti dar vieno raštinninko, dar vieno muitininko arba inspektoriaus. Kurie jau būdavo užmigę, sumurmėdavo neaiškiai, atsakydami į naujai įlipusio sveikinimą, o šis, šiaip taip įsitaisęs, irgi tuoj užmigdavo. Tai buvo liūdnas dardėjimas nelygiu Tulūzos grindiniu; ir civilinis lakūnas, įsimaišęs tarp šių

valdininkų, nesiskyrė iš pradžių nuo jų niekuo... Bet gavė žibintai skriejo pro šalį, aerodromas artėjo, ir šis kretantis autobusas buvo tik toji pilka lėliukė, iš kurios turėjo išriedėti pasikeitęs žmogus.

Taip ir mano draugai kiekvienas tokį rytą dar klausė, kaip įsakinėja vyresnybė, kaip ieško priekabių inspektoriai, o jau sykiu jautė savyje gimstant naują žmogų, atsakingą už Ispanijos ir Afrikos pašta; gimstant žmogų, kuris po trijų valandų, žaibams švitant, stos į grumtynes su Ospitaletto slibinu, kuris po keturių valandų, tą slibiną įveikęs, turėdamas visus įgaliojimus, jau pats savo rizika spręs: ar skristi aplinkui, virš jūros, ar šokti tiesiai per Alkojaus kalnagūbrį; kuris ims su audra, su kalnais, su vandenynu.

Taip ir mano draugai kiekvienas tokį rytą po Tulūzos žiemos dangumi, įsimaišęs į bevardžių darbuotojų pamainą, jautė savyje augant valdovą, kuris po penkių valandų, palikęs už pečių šiaurės lietus ir sniegus, ištrūkęs iš žiemos, sulėtins motoro darbą, ims leistis į saulės deginamą Alikantę ir čia ras tikrą vasarą.

Nebėra jau to senovinio autobuso, bet vis dar atsime-
nu, koks jis buvo nepatogus ir nejuokus. Jis išties simbolizavo būtiną pasirengimą atšiauriems mūsų amato džiaugsmams. Šitame autobuse visi būdavo nepaprastai santūrūs. Prisimenu, kaip vėliau, po keleto metų, bendra-keleiviai neištarė nė vieno žodžio, kai čia buvo sužinota apie lakūno Lekriveno mirtį; tai buvo vienas iš tos šimti-

nės draugų, kurie ūkanotą dieną ar ūkanotą naktį dingsta amžinybės prieglobstyje.

Buvo tokio pat ryto trečia valanda ir tokia pat tyla, kai mes išgirdome patamsyje neregimą direktorių sakant inspektoriui:

– Šiąnakt Lekrivenas nenusileido Kasablankoje.

Pažadintas iš miego, jis stengėsi prasiblaivyti, parodyti savo stropumą ir pridūrė:

– A! Taip? Tai jam nepavyko prasiveržti? Jis pasuko atgal?

Į tai iš autobuso gilumos buvo trumpai atsakyta: „Ne“. Mes laukėme ko nors daugiau, bet nebebuvo ištarta nė žodžio. Ir, slenkant sekundėms, vis aiškiau darėsi, kad šio „ne“ nebepalydės joks kitas žodis, kad šio „ne“ niekas nebegali pakeisti, kad Lekrivenas ne tik nenusileido Kasablankoje, bet niekur ir niekad nebusileis.

Taip ir tą rytą, savo pirmojo skridimo priešaušryje, aš vykdžiau nuolankiai savo amato apeigą ir, žiūrėdamas pro autobuso langą į blizgantį grindinį, atspindintį gatvių žibintų šviesas, jutau, kaip svyruoja mano pasitikėjimas savimi. Klanų paviršiumi vėjas gainiojo raibulius, panašius į palmių lapus. Ir aš mąščiau: „Štai nesiseka man... prastas bus šis mano pirmasis skridimas“. Aš pakėliau akis į inspektorių. „Blogas oras, tiesa?“ Inspektorius išvargęs dirstelėjo pro autobuso langą. „Tai nieko neįrodo“, – pagaliau burbtelėjo jis. Tad, po galais, klausiau aš pats savęs, iš kokių dar ženklų turiu spręsti apie blogą orą? Vakar vakare Gijomė vienu savo šypsniu buvo išsklaidęs visus

piktus pranašavimus, kuriais mus baugindavo „seniai“, bet aš vis dėlto negalėjau užmiršti, kaip jie sakydavo: „Gaila man tokio, kuris patenka į sniego pūgą, nepažindamas iki mažiausio akmenėlio viso savo kelio. Taip, ta-aip, gaila!..“ Juk turėjo jie kokiu nors būdu palaikyti savo prestižą; ir jie linguodavo galvas, žiūrėdami į mus su gailėsium, kuris bent kiek mus varžė, nes, atrodė, jie sielojosi, kad mes tokie naivūs.

Ir iš tikrųjų kiek jau buvo tokių mano draugų, kuriems šis autobusas yra buvęs paskutiniąja prieglobsčio vieta? Šešiasdešimt, aštuoniasdešimt? Visus mus darganotą rytą vėžino tas pats nešnekus šoferis. Aš apsidairiau aplinkui: ugnies taškeliai švysčiojo tamsoje, tai cigaretės blykčiojo minčių taktu. Nykūs susenusių valdininkų apmąstymai. Kiek tokių draugų, kuriems šitie bendrakeleiviai atbuvo paskutiniąją palydą?

Ir aš klausiausi jų tylių pasipasakojimų. Šnekėjosi apie ligas, pinigus, nuobodžias namų bėdas. Iš jų šnekų ryškėjo kalėjimo sienos, į kurias šie žmonės buvo patys save uždarę. Ir staiga priešais save išvydau likimo veidą.

Senas valdininke, sėdįs čionai dabar šalia manęs, tau niekas niekad nepadėjo pabėgti iš to kalėjimo, ir tu dėl to nekaltas! Tu susikūrei ramybę, kaip ir tie termitai, užsi-mūrydamas visas angas į šviesą. Tu susirietai į kamuolį miesčioniško gyvenimo ramioje butyje, rutinoje, dūsti savo provincinio gyvenimo prietauose, tu pasistatei šią sienpalaikę nuo vėjų, potvynių ir žvaigždžių. Tu nenori sielotis ir spręsti didelių problemų, tu vos benutuoki, kad

esi žmogus. Tu nesi klajojančios planetos gyventojas, tu sau neuždavinėji klausimų, į kuriuos nėra atsakymo: tu esi tik paprastas Tulūzos miesčionis. Niekas tavęs nesulaikė, kol dar buvo metas. Dabar jau tas molis, iš kurio tu esi nulipdytas, sudžiūvo ir sukietėjo, ir niekas nebepažadins tavyje miegančio muzikanto, poeto ar astronomo, kuriuos iš pradžių gal ir jautei savo sieloje.

Nebepaisau, kad lietus pliaupia. Mano amato magija atskleidžia man pasaulį, kur po poros valandų aš susiimsiu su juodaisiais slibiniais, su kalnų keteromis, mėlynų žaibų vainikuotomis; kur, nakčiai užėjus, aš laisvas seksiu žvaigždžių nužymėtais keliais.

Taip gaudavome savo profesijos šventimus ir pradėdavome savo keliones. Tos kelionės dažniausiai būdavo be nuotykių. Ramiai, kaip prityrę narai, nerdavome į savo gaivalo gelmes. Šiandien jos jau gerokai iširtos. Lakūnas, mechanikas, radistas nebepriklauso nuo atsitiktinybių, jie sėdi užsidarę laboratorijoje. Jie paklūsta rodyklių virpėjimui, o ne peizažo kaitai. Kalnai tamsią naktį – jiems jau nebe kalnai. Tai tik nematomos jėgos, kurių artėjimą reikia apskaičiuoti. Radistas prie lempos stropiai užrašinėja skaičius, mechanikas žymi juos žemėlapyje, o lakūnas kreipia lėktuvą, kai tik kalnai atsiduria priešais, kai tik viršūnės, kurias jis ketino aplenkti iš kairės, nejučiom ir slapčia taikosi pastoti jam kelią.

O budį radistai žemėje visi vienu metu rašosi į savo sąsiuvinius, ką jiems diktuoja jų draugas: „Nulis valandų

Antoine de Saint-Exupéry geriausiai pažįstamas kaip *Mažajo princo* autorius, tačiau turbūt mažai kas žino, kad pagrindinis jo darbas buvo lėktuvu skraidinti pašto siuntas. Būtent tarnyba pašto aviacijoje – esminė kūrinio *Žemė, žmonių planeta* tema.

Autentiškais patyrimais grįstoje knygoje Antoine de Saint-Exupéry pasakoja apie savo skrydžius virš Sacharos dykumos ir Andų viršūnių, santykius su kolegomis, ribines situacijas ir patirtis, verčiančias kelti egzistencinius klausimus: ką reiškia būti žmogumi? Kokia gyvenimo prasmė? Ar mirties nuojauta yra stipresnė už norą gyventi?

Žemė, žmonių planeta – filosofinis-lyrinis monologas, reflektuojantis Žemės ir vidinio žmogaus gyvenimo peizažus. Istorija apie tai, dėl ko verta gyventi, kurią prisijaukino jau ne viena skaitytojų karta.

ISBN 978-5-415-02695-1

9 785415 026951

www.vaga.lt